

Mihin sukupuolihistoriaa tarvitaan kasvat- ja aikuiskasvatustieteessä

Kasvat- ja koulutushistorialle oli pitkään tyypillistä tyttöjen ja naisten näkymättömyys ja sukupuolen sivuuttaminen. Sukupuolinäkökulman ulottaminen kasvatuksen historian tutkimukseen tekee tilaa kasvatustieteiden uusille tulkinnoille.

TARKASTELEN PUHEENVUORONI ALUKSI lyhyesti historian näkökulman tarpeellisuutta kasvat- ja aikuiskasvatustutkimuksessa. Etsin vastausta kysymykseen, mihin historiaa ylipäänsä tarvitaan. Sen jälkeen pohdin, mihin sukupuolihistoriaa tarvitaan kasvatustieteen tutkimuskentällä.

Otsikkoa voisi purkaa vielä kolmannellakin tavalla eli kysyä erikseen mihin sukupuolentutkimusta kasvat- ja aikuiskasvatustieteessä tarvitaan, mutta en käsittele sitä tässä puheenvuorossa. Sukupuolen analysoinnin tarvetta aikuiskasvatustieteen tutkimuksessa ovat peräänkuulluttaneet mm. Marjo Vuorikoski ja Hanna Ojala kymmenen vuoden takaisessa *Aikuiskasvatustieteen* artikkelissaan (Vuorikoski & Ojala 2006).

Omille opiskelijoilleni olen perustellut historianäkökulman tärkeyttä ja merkitystä historiatietoisuuskäsitteen avulla. Tätä käsitettä on hyödynnetty viime vuosikymmeninä paljon juuri historian käyttöön, opettamiseen ja oppimiseen liittyen. Sillä tarkoite-

taan yksilön tai yhteisön suhdetta historiaan ja tapaa ymmärtää menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välisiä yhteyksiä. (Ahonen 1998, 25.)

Kysymys on myös siitä, mitä menneisyydestä tehdyt erilaiset tulkinnat merkitsevät meille ja millaisia aineksia saamme oman todellisuuskäsityksemme arviointiin. Millaisiin historiakuviin itse kiinnitymme, miten niitä käytämme ja miten muut niitä käyttävät? Olemmeko tietoisia siitä, miten historiaa hyödynnetään erilaisiin tarkoituksiin elokuvissa, kirjoissa tai mainoksissa – ja joskus myös tutkimuksissa?

Suomessa aihetta on viime vuosina tutkittu muun muassa vuosina 2008–2012 toteutetussa laajassa *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimusprojektissa. Siinä kysyttiin tuhansilta suomalaisilta, mitä he ajattelevat menneisyydestä ja selvitettiin, miten heidän käsityksensä menneisyydestä vaikuttavat nykypäivän ajatteluun ja asenteisiin tai tulevaisuuden odotuksiin. (Torsti 2012.)

Kasvatus & Aika -lehti osallistui historiatietoisuudesta käytyyn keskusteluun julkaisemalla vuonna 2011 teemanumeron (Löfström ym. 2011), jossa aihetta käsiteltiin monipuolisesti. Mukana oli muun muassa Johanna Oljemarkin artikkeli, jossa tutkittiin syrjäytymisuhanalaisten työpajaa käyvien nuorten historiatietoisuutta. Se, miten nuoret ajattelivat menneisyydestä, vaikutti myös heidän toimintaansa nykyhetkessä sekä heidän tulevaisuudenodotuksiinsa ja omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa (Oljemark 2011).

Historiatietoisuus-käsite on auttanut itseäni ymmärtämään kollektiivisen muistin ja historiakuvien merkitystä myös vallan välineenä. Sen avulla voin ymmärtää myös sen, miksi oman menneisyyskäsitteiseni (jatkuva) muuttuminen muuttaa samalla käsityksiäni nykypäivästä, kuten kasvatuksen ja koulutuksen tämän päivän ilmiöistä.

SUKUPOULINÄKÖKULMA HISTORIANKIRJOITUKSEN OSAKSI

Tutkin aikanaan väitöskirjassani kansakoulun jatko-opetusta, sen yhteiskunnallisia merkityksiä ja sisältöjä noin sadan vuoden aikaperspektiivillä (Jauhiainen 2002). Kysymys oli kuitenkin koulumuodosta, jota ei enää ollut olemassa. Miksi siis tuhlasin aikaa moiseen? Perustelut löytyivät vähitellen, kun ymmärsin tutkimusaiheen ajallisen jatkumon ja menneisyyden diskurssien merkityksen nykypäivän kannalta.

Tutkiessani työväestön nuorille suunnattua jatko-opetusta minulle avautui mahdollisuus tarkastella yhteiskuntaluokan ja sukupuolen kytkeytymistä toisiinsa. Tämä teema avasi kuitenkin uusia kysymyksiä: miten sukupuolta tulisi analysoida?

Kasvatus- ja koulutushistorialle oli pitkään tyypillistä tyttöjen ja naisten näkymättömyys tai sukupuolen sivuuttaminen. *History of Education* -lehti on kasvatuksen historian johtava eurooppalainen tiedelehti, jossa julkaistiin vielä 1970-luvulla tyttöihin tai naisiin liittyviä artikkeleita harvakseltaan, korkeintaan pari artikkelia vuosikertaa kohden. 1980-luvun lopulta lähtien sukupuoli alkoi kuitenkin näkyä yhä enemmän lehden artikkeleissa. (Goodman & Martin 2004.)

Hain omaan tutkimukseeni ja sen tulkintoihin aineksia historiatieteiden piirissä käydystä keskuste-

SUKUPOULEN NÄKÖKULMA MUUTTAA HISTORIAN JUONEN.

lusta, jossa otettiin kantaa erilliseen naishistoriaan – puolesta ja vastaan. Tarkoittiko naishistoria siis sitä, että aikaisempaa mieskeskeistä historiaa tulisi ”täydentää” naisnäkökulmalla kirjoittamalla naisille oma historia ja paikata näin menneisyyden aukkoja?

Omaan sukupuolihistorialliseen orientaationi vaikutti historiantutkija Irma Sulkusen sukupuolihistoriallinen tulkinta ja hänen argumentointinsa erillistä naishistoriaa vastaan. Sulkusen mukaan olennaisempaa, kuin käsitellä naisia omana kategorianaan ja rakentaa heille oma historia, oli katsoa sukupuolta laajemmin ja pyrkiä tavoittamaan tutkittavan aikakauden oma sukupuolijärjestelmä erityispiirteineen. Tämä tarkoitti siis pikemminkin koko historian uudelleen kirjoittamista kuin erillisen naishistorian kirjoittamista. Myös lukuisat muut historiantutkijat, kuten Anne Ollila (2001) ja Marjatta Rahikainen (2008) ovat puhuneet historian suuren kertomuksen purkamisesta ja historian uudelleen kirjoittamisesta. Sukupuolen näkökulma muuttaa historian juonen.

Myös jatko-opetuksen historia kertoi oman aikansa sukupuolijärjestelmästä. Jatko-opetuksesta käydessä yhteiskunnallisessa keskustelussa määriteltiin ”kriittistä ikäkautta” elävän varhaisnuorison tilaa ja paikkaa perheen, työelämän ja koulun muodostamassa kolmiossa. Sukupuolella oli keskeinen merkitys tämän kolmion rakentumisessa. Hieman yksinkertaistaen voisi sanoa, että työläispoikien kansalaisyhteiskuntaan siirtymiseen, säännölliseen palkkatyöhön, ahkeraksi ja kurinalaiseksi ammattilaiseksi sosiaalistumista, kun taas tyttöjen kansalaisyhteiskuntaan sidottiin äitiyteen, perheenemänyyteen ja kodin hoitamiseen. (Jauhiainen 2002.)

Omaa väitöskirjaani kirjoittaessani havaitsin, että suomalaisessa historiantutkimuksessa oli tutkittu vähän alempien yhteiskuntaluokkien koulumuotoja. Tyttöjen tai naisten koulutukseen kohdistunut kiinnostus oli suuntautunut pikemminkin korkeamman asteen koulutukseen. Oppikoulua käyneiden

tai yliopistokoulutuksen hankkineiden naisten koulutuspolut kertoivat samalla naisten koulutususkosta, emansipaatiosta tai keskiluokan naisille avautuneesta työelämästä. Korkeamman asteen koulutushistorian tutkimus liittyi siten suomalaisen yhteiskunnan suureen tarinaan, johon on sisällyntynyt myös koulutuksen myötä tapahtuvan sosiaalisen nousun ideaali. Tämä tarkoitti kuitenkin samalla sitä, että suurin osa naisista jäi tutkimuksen ulkopuolelle.

UUDET TUTKIMUSKOHEET JA TULKINNAT

Kasvatustieteen tutkimuskohteet ovat kertoneet myös siitä, että menneisyyden kasvatuksesta ja koulutuksesta on helpompaa tavoittaa lainsäätäjien, viranomaisten ja kasvatusajattelijoiden ääni kuin kasvatettavien ja koulutettavien kokemukset (ks. Rahikainen 2008). Viimeisten vuosikymmenten aikana kasvatustieteen historia on kuitenkin monipuolistunut tutkimuskohteiltaan, lähtökohdiltaan ja tulkinnoiltaan. Suurmiesten rinnalle ovat astuneet tavalliset ihmiset, marginaalissa olleet ryhmät ja vähemmistöt. Institutionaalisen lähtökohdan sijasta ilmiöitä on alettu katsoa matalalla katseella, kokijoiden näkökulmasta. Sukupuolitutkimus ja feministinen tutkimus ovat tuoneet mentaliteettihistorian ja arkipäivän historian ohella historian tutkimukseen uudenlaisia kysymyksenasetteluja, lähdemateriaaleja ja tulkinnoita.

Kiinnostus sukupuoleen näkyi myös *History of Education* -lehdessä, jossa alettiin julkaista sukupuoli- tai feminismiteemaisia erikoisnumeroita, kuten teemanumerot vuosina 1988, 1993 ja 2000. (Goodman & Martin 2004; Watts 2005a; 2005b). Joyce Goodman ja Jane Martin katsoivat vuosituhatosen vaihteessa julkaistussa feministisen tutkimuksen teemanumerossa, että sukupuolinäkökulma ja feministinen näkökulma näkyivät vahvasti kasvatustieteen historian tutkimuskentällä. Sukupuolinäkökulma yhdistyi erityisesti poststrukturalistisiin ja postkolonialistisiin teorioihin.

Samoin tutkimuksissa oli kiinnostuneita feminiinisuuden ja maskuliinisuuden rakentumisen historiallisesta analysoinnista. Goodman ja Martin painottivat, että sukupuolinäkökulma kasvatustieteen historian tutkimuksessa avasi mahdollisuudet kasvatusilmiöiden uudelleen tulkinnoille. Sensitiivisyys sukupuolen suhteen

herkisti myös muiden erojen ja erontekojen havaitsemiselle. (Goodman & Martin 2000, 383–384.)

SUKUPUOLEN MÄÄRITTELY

Kasvatustieteen tutkija Ruth Watts (2005) on todennut, että tärkeämpää kuin se, kuinka paljon naisia lukumäärällisesti nostetaan esiin tutkimuskohteina, on se, millä tavalla ymmärryksemme sukupuolesta ja sen merkityksestä vaikuttaa laajemmin ymmärrykseemme kasvatustieteen tutkimuskentästä. Tyttöjen tai naisten koulutushistoriaa koskevissa tutkimuksissa ei läheskään aina ole kyse sukupuolta problematisoivasta tutkimuksesta. (Watts 2005, 226–227)

Marianne Liljeströmin (2004) mukaan suomalaisessa historian tutkimuksessa on elänyt ja elää edelleen rinnakkain kaksi lähtökohdiltaan erilaista tapaa ymmärtää sukupuoli. Sukupuoli voidaan ymmärtää ensinnäkin ontologisena perustana yksilöiden todellisuudelle. Tällöin tutkimus pyrkii dokumentoimaan naisten tai miesten kokemuksia. Toinen tapa nähdä sukupuoli on konstruktivistinen. Sukupuoli ymmärretään tällöin kulttuurisesti ja sosiaalisesti tuotettuna, jatkuvien diskursiivisten käytäntöjen ja neuvottelujen tuloksena. Tällöin tutkimus pyrkii esimerkiksi selvittämään millaista käsitystä sukupuolesta koulutuskäytänteet ovat tuottaneet. (Liljeström 2004, 147; ks. Vehkalahti ym. 2014, 4–5.)

Sukupuolihistoriaan on vaikuttanut sukupuolen tutkimuksessa 2000-luvulla käyty keskustelu intersektionaalisuudesta. Tutkimuksessa tulisi siis huomioida sukupuolen ohella muut sosiaaliset kategoriat, kuten etnisyys, ikä, luokka ja seksuaalinen suuntautuminen ja tarkastella sukupuolisuutta muiden kategorioiden yhteisvaikutuksen kautta (Jokinen, Ahlback & Kinnarinen 2012, 178).

Feministisen tutkimuksen anti liittyy myös metodologisesti tärkeään kysymykseen tiedosta ja tieteellisen tiedon rakentumisen mekanismeista. (Watts 2003; 2005, 226–227). Tämä tarkoittaa kasvatusta koskevan tiedon ja kasvatustieteen analysoimista sukupuolittuneena ilmiönä.

Havahduin itse jossakin vaiheessa huomaamaan, että suomalainen kasvatustieteen historiankirjoitus oli unohtanut lähes kokonaan ensimmäisen nais-

väittelijänsä. Kun siis olen omassa tutkimuksessa Kaino Oksasesta (Jauhiainen 2012; 2014) nostanut esille mielestäni tärkeän naistoimijan – ensimmäisen suomalaisessa yliopistossa kasvatustieteen väitelleen naisen – minua on kiinnostanut ennen kaikkea se, mistä hänen ”unohtamisensa” kertoo. Miksi kerromme mielellämme kasvatustieteen suurten nimien kaanonin kautta – ja he ovat lähes poikkeuksetta miehiä? Miten ja miksi näennäisesti sukupuoleton ja neutraali kasvatustieteellinen tieto on sivuuttanut sukupuoleen ja valtaan liittyvät kysymykset?

MIEHEYDEN HISTORIALLINEN TUTKIMUS

Kasvatuksen historian kentälle on toivottu lisää mieheyttä ja maskuliinisuutta analysoivia tutkimuksia, joissa myös miestä analysoitaisiin sukupuolena. Valtaosa sukupuolta problematisoivasta historiantutkimuksesta on käsitellyt naisia. (Vehkalahti, Tuomala-Sarpong & Hakosalo 2014, 4; Watts 2003.) Arto Jokinen, Anders Ahlbäck ja Kirsi Kinnarinen (2012) ovat viitanneet miehiin ja poikiin yhteiskuntatieteellisen ja humanistisen tutkimuksen ”näkyvämmänä sukupuolena”. Tällä he tarkoittavat juuri sitä, että miehistä tehdään edelleen vähän sukupuolitietoista tutkimusta: mies ei sukupuolistu. (Jokinen, Ahlbäck & Kinnarinen 2012, 171–172.)

Mieheyden historiallista tutkimusta on siis Suomessa tehty toistaiseksi verraten vähän. Opettajutta koskevissa tutkimuksissa sukupuolinäkökulma on ollut harvinainen. Niinpä nostan tässä esiin yhden esimerkin mieheyttä analysoivasta 2000-luvun kasvatustieteen historiallisesta tutkimuksesta. Jukka Kujala väitteli vuonna 2008 miesopettajuutta käsittelevällä väitöskirjallaan *Miesopettaja itsenäisyyden ajan Suomessa elokuvan ja omaelämäkerran mukaan*. Kujala etsi aineistoistaan miesopettajuuden kuvausta ja malliopettajuuden yhteiskunnallista muutosta. Kujalan aineisto edusti samalla uusia lähdeaineistoja, sillä hän käytti lähteinään miesopettajia kuvaavia elokuvia ja opettajien omaelämäkerrallista muisteluaineistoa. Esimerkiksi elokuvia hän analysoi valmistusajankoh- tansa tuotteina jotka kertoivat oman aikansa arvoista, yhteiskunnasta ja käsityksistä tuottamalla tietynlaista totuutta kuvaamistaan ilmiöistä.

Mieheyden historiaan liittyen Ilana Aalto on tutkinut mielenkiintoisella tavalla isyyden kuvausta. Hänen aineistonsa osoittaa kuinka muistelukerronnassa on olemassa kaksi toisilleen vastakkaista muistikuvaa 1900-luvun alkupuolen isyydestä. Toinen kuvaa isän pelottavana kurinpitäjänä ja auktoriteettina ja toinen taas rakentaa kuvan lapsiaan hoitavasta ja huolehtivasta isästä. Edellistä kuvaa voidaan pitää kulttuurisesti jaettuna tarinana agraarisen Suomen perheenpäästä. Jälkimmäinen on harvinaisempi. Menneisyyden isyys on siis kilpailevien ajattelutapojen ja ihanteiden kenttä. Isyys on rakentunut osana yhteiskunnan ideologioita ja kehityskulkuja. On erotettava toisistaan menneisyyden ihanteet ja toisaalta menneisyyden moninaisuus. (Aalto 2010, 15–16; 34–35.)

HISTORIA KERTOO NYKYHETKESTÄ

Palaan vielä lopuksi historian näkökulman ajankoh- taisuuteen. Turkulaiset sukupuolihistorian tutkijat ja opettajat (Aalto ym. 2011, 47–48) muistuttivat vuonna 2011 kirjoittamassaan pamfletissa, että sukupuolentutkimuksessa ja feministisessä tutkimuksessa on syytä muistaa myös historiatietoisuus. Käsitykset nykyisestä ja tulevasta rakentuvat aina sille, mitä menneisyydestä tiedetään tai kuvitellaan tiedettävän. Tarvitaan työkaluja ilmiöiden ajallisen kerrostuneisuuden tunnistamiseen, sillä ellemme tunne näitä kerroksia, kuvittelemme nykyhetken harhaanjohtavalla tavalla ainutlaatuisiksi.

Myös sukupuoli on ajassa jatkuvasti rakentuva sosiaalinen ja kulttuurinen ilmiö. On tärkeää nähdä historian mahdollisuus katkoksen ja hävinneiden ilmiöiden menneisyytenä.

Elämme aikakautta, joka entistä kipeämmin tarvitsee historiallista tajua ja ymmärrystä. Historian tutkimus – myös kukaan kasvatuksen historian tutkimus – ei ole vain kertomuksia menneisyydestä. Historiantutkimus voi antaa välineitä ymmärtää ja auttaa suhteellistamaan tämän päivän keskeisiä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ilmiöitä.

Annukka Jauhiainen
FT, yliopistonlehtori
Turun yliopisto

LÄHTEET

- Ahonen, S. (1998). *Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Aalto, I. (2010). Katsaus isyyden historiaan sääty-yhteiskunnasta nykyaikaan. Teoksessa J. Mykkänen & I. Aalto (toim.) *Isyyden ihanteet, arki ja kokemukset. Raportti isyyden tutkimuksesta Suomessa*. Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 34, 15–35.
- Aalto, I., Kaartinen, M., Konola, A., Lahtinen, A., Leskelä-Kärki M & Tuohela, K. (2011). Ajatuksia historiasta sukupuolentutkimuksen kentällä. *Naistutkimus* 24(1), 44–49.
- Goodman, J. & Martin, J. (2000). Breaking boundaries: gender, politics, and the experience of education. *History of Education* 29(5), 383–388.
- Goodman, J. & Martin, J. (2004). Editorial: History of Education –Defining the field. *History of Education* 33(1), 1–10.
- Jauhiainen, A. (2012). Ulossulkemisen muodot: tapaus Kaino Oksanen. Teoksessa H. Silvennoinen & P. Pihlaja (toim.) *Rajankäyntejä. Tutkimuksia normaaliuden, erilaisuuden ja poikkeavuuden tulkinnoista ja määrittelyistä*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja A: Tutkimuksia A:214, 189–203.
- Jauhiainen, A. (2002). *Työväen lasten koulutie ja nuorisokasvatuksen yhteiskunnalliset merkitykset. Kansakoulun jatko-opetuskysymys 1800-luvun lopulta 1970-luvulle*. Turun yliopisto. Annales Universitatis Turkuensis C: 187.
- Jauhiainen, A. (2014). Tapaus Kaino Oksanen ja sukupuolihistorian merkitys. Diskursiivinen valta 1900-luvun alun suomalaisessa yliopistomaailmassa. *Sukupuolentutkimus* 27(1), 31–43.
- Jokinen, A., Ahlbäck, A. & Kinnarinen, K. (2012). Näkymätön sukupuoli näkyväksi. Teoksessa Jokinen, A. (toim.) *Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvospolitiikka*. Tampere: Tampere University Press, 171–185.
- Kujala, J. (2008). *Miesopettaja itsenäisyyden ajan Suomessa elokuvan ja omaelämäkerran mukaan*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Liljeström, M. (2004). Kokemukset ja kontekstit historiantutkimuksessa. Teoksessa M. Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere; Vastapaino, 141–166.
- Löfström, J., Oittinen, R. & Rantala, J. (2011). Historia-tietoisuuden hyödyistä. *Kasvatus & Aika* 5(3), 3–4.
- Oljemark, J. (2011). Menneisyyden merkitys syrjäytymisvaarassa olevien pajanuorten tulevaisuuskuvissa. *Kasvatus & Aika* 5(3), 54–67.
- Ollila, A. (2001). Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Immonen, K. & Leskelä-Kärki, M. (toim.) *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 75–90.
- Rahikainen M. (2008). *Kenen historiaa kasvatuksen ja koulutuksen historiassa on kirjoitettu?* KasHisNet. <http://www.enorssi.fi/enorssi-verkosto/virmo/virno-1/kashisnet/kasvatuksen-historian-tutkimus/kenen-kasvatuksen-historiaa> (haettu 8.8.2016).
- Torsti, P. (2012). *Suomalaiset ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Vehkalahti, K., Tuomaala-Sarpong, S. & Hakosalo, H. (2014). Sukupuolihistorian näkökulmia kasvatustutkimukseen. *Pääkirjoitus. Kasvatus & Aika* 8(1), 3–7.
- Vuorikoski, M. & Ojala, H. (2006). Sukupuoli aikuiskasvatuksen tutkimuskohteeksi. *Aikuiskasvatus* 26(4). 316–322.
- Watts, R. (2003). Science and women in the history of education: expanding the archive. *History of Education* 32(2), 189–199.
- Watts, R. (2005). Gendering the story: change in the history of education. *History of Education* 34(3), 225–241.